

La investigació escolar com a eina per a ensenyar memòria democràtica i drets humans

Andreu Romero i Alcayde (IES Francesc Ferrer i Guàrdia de València)

RESUM

Aquesta comunicació analitza com la investigació escolar pot esdevindre una eina pedagògica capaç de connectar l'aprenentatge històric amb l'entorn social de l'alumnat i de generar un impacte real en la comunitat educativa, contribuint així a enfortir una cultura democràtica basada en la memòria i el pensament crític.

Les experiències presentades s'han desenvolupat durant els darrers tres cursos amb alumnat de Batxillerat a l'IES Francesc Ferrer i Guàrdia (València), a través de projectes d'investigació centrats en la memòria històrica i en problemàtiques socials contemporànies. Entre aquests destaquen: DONAVEU, sobre la repressió franquista contra les dones a València; l'Escola Moderna, centrada en conèixer i reivindicar la figura del pedagog Francesc Ferrer i Guàrdia; i una recerca sobre la banda de música del penal de Sant Miquel dels Reis i el paper de la música en els camps de concentració i presons durant els règims nazi i franquista.

Aquests projectes comparteixen un enfocament metodològic basat en el treball amb fonts primàries, l'estudi en arxius, l'anàlisi crítica del discurs i l'elaboració de productes de transferència dirigits a la comunitat educativa (situacions d'aprenentatge, produccions audiovisuals, adaptacions teatrals i presentacions públiques). Aquest procés permet als participants desenvolupar competències pròpies de la recerca històrica, alhora que fomenta una comprensió crítica dels drets humans, la memòria democràtica i la responsabilitat ciutadana.

En aquest sentit, la investigació es revela com una metodologia especialment eficaç per a implicar l'alumnat en processos actius de construcció del coneixement històric i de compromís cívic.

Context educatiu

Francesc Ferrer i Guàrdia, pedagog, fundador de l'Escola Moderna i lliurepensador anarquista, simbolitza la repressió exercida per l'Estat contra la dissidència social i política a inicis del segle XX.

De manera recurrent, el departament de Geografia i Història de l'IES Francesc Ferrer i Guàrdia (Benimaclet, València) comprovava el desconeixement de la nostra comunitat educativa sobre la seua figura. Com reivindicar allò que no es coneix? I, sobretot, amb quina finalitat s'ha de treballar aquesta memòria?

La legislació educativa vigent estableix clarament la necessitat de parlar i de treballar la memòria, especialment Guerra, Dictadura i Transició, i recordar les arrels de la nostra societat contemporània i fer entendre a l'alumnat quines són les bases del nostre sistema democràtic.

Des d'aquest enfocament, s'ha desenvolupat a l'aula durant tres cursos una línia de treball interdisciplinària orientada a educar en i per a la memòria democràtica. Amb aquest treball es persegueix fomentar la memòria democràtica recollint, segons indica la LOMLOE¹, “el coneixement de la història de la democràcia a Espanya des dels seus orígens a l'actualitat i la seua contribució a l'enfortiment dels principis i valors democràtics definits a la Constitució espanyola”. D'aquesta manera s'aspira, per una banda, al desenvolupament d'una consciència ciutadana permanentment favorable a la defensa dels valors democràtics, la pau, la solidaritat i el respecte a les diferències. Per un altra, a promoure un judici crític sobre les formes antidemocràtiques i injustes de resoldre conflictes. Sempre amb el mateix objectiu fonamental: assolir que l'alumnat ho compregua mitjançant metodologies actives.

Aquest procés ha inclòs la incorporació a la Xarxa XEIM i a RedMemoria, la participació en activitats formatives i el desenvolupament d'una estratègia per a dur a terme projectes relacionats en aquest camp.

¹ Espanya: Llei orgànica 3/2020, de 29 de desembre, per la qual es modifica la Llei orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació, Butlletí Oficial de l'Estat, núm. 340, de 30 de desembre de 2020, art. 19 i annex I, apartat C.

Treballs de recerca

Una de les eines que millor han funcionat per assolir a l'aula els objectius indicats, són els treballs de recerca desenvolupats, bé amb l'assignatura de Geografia i Història a 4t d'ESO, bé a Història d'Espanya en 2n de Batxillerat, o bé aprofitant l'existència d'un batxillerat de recerca al nostre institut.

L'IES Francesc Ferrer i Guàrdia forma part de la xarxa Connectats de la Generalitat Valenciana com una oportunitat de desenvolupar el talent, el benestar emocional de l'alumnat i donar resposta a les altes capacitats per l'altra. Entre les activitats dissenyades gràcies a aquest programa es troba aquest batxillerat d'investigació, on cada alumne du a terme una recerca (individual o en parella) al llarg del curs supervisada per un tutor.

Els projectes que es presenten comparteixen una mateixa estructura: una pregunta d'indagació autèntica, el treball amb fonts primàries, la transferència social dels resultats i la reflexió sobre la memòria democràtica.

Una primera experiència es va desenvolupar a 2024, quan es va emplaçar l'alumnat de 4t ESO a dur a terme un treball investigador al voltant de Francesc Ferrer i Guàrdia. En aquest treball col·laboratiu es van interessar per conèixer, en primer lloc, més sobre el seu context històric de finals de S.XIX i principis del XX, la seua biografia personal i els corrents filosòfics i pedagògics que el van inspirar.

En segon lloc, van estudiar el moviment anarquista espanyol de principis del segle passat, el procés de repressió i judici que va conduir al seu afusellament i les idees educatives i els principis metodològics que va aplicar a través de l'Escola Moderna.

Per últim, investigaren quina era la seua herència i llegat intel·lectual, analitzant la influència que ha tingut en diverses pedagogies i, fins i tot, l'actual sistema educatiu espanyol. Com a producte final van elaborar una exposició informativa que va inspirar el departament de Plàstica a dissenyar un mural amb l'alumnat de 1r d'ESO.

Resultat d'aquesta iniciativa, la Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia ens va contactar i va programar una exposició monogràfica de la figura del lliurepensador català de gener a març de 2026. Aquesta exhibició va incloure xerrades informatives per a la comunitat educativa i per al barri de Benimaclet (València).

En una segona experiència significativa, el mateix grup, en col·laboració amb el departament de Valencià, va realitzar un treball de recerca sobre la memòria familiar de

la Guerra Civil Espanyola i la Postguerra, paral·lelament a la lectura del llibre *Ara que estem junts* de Roc Casagran. Fruit d'eixa col·laboració, l'alumnat va elaborar una revista digital.

En acabar la lectura del llibre, aprofitant que es contextualitza en la retirada republicana després de la Guerra Civil espanyola, es va proposar agrupar l'alumnat en parelles i elaborar els següents continguts per a fer una revista digital podent triar el format lliurement (podcast, escrit, vídeo...): Entrevistes als personatges del llibre; crònica periodística sobre la retirada i vida als camps de concentració; editorial; elaboració d'un eix cronològic del llibre i dels fets històrics; cartografia dels espais del llibre i els històrics; l'exili a la nostra cultura: cercar informació sobre l'impacte i la producció sobre l'exili des de la Guerra Civil fins ara en la música, cinema...

Finalment, si hi havia algun familiar o persona de l'entorn que s'haguera exiliat, fer una investigació sobre aquesta persona. D'aquest treball va sorgir la història de Leo que una alumna va investigar i dibuixar més tard en format còmic per a presentar-la al premi de Memòria Democràtica de la Diputació de València.

Com a resultat, van recopilar tots els treballs en una revista digital creada amb Book Creator. L'estudi va rebre el reconeixement de la Fundación CIVES al certamen d'experiències educatives sobre itineraris de Memòria Democràtica: "Els llocs de la memòria" i com a premi es va publicar un llibre ² amb altres experiències.

Paral·lelament, a més d'aquests treballs obligatoris d'aula, s'anima a l'alumnat a realitzar un projecte voluntari de recerca relacionat amb el temari però que parteix dels interessos i curiositats dels alumnes. És el cas del treball elaborat el curs 2023-2024 per les alumnes Sofía Monleón i Banina Mouloud amb el títol *Donaveu: Repressió franquista contra les dones a València, memòria, silenci i didàctica*, que va rebre el primer premi en la categoria d'Arts i Humanitats dels Premis Sapiència convocats per les universitats valencianes i la Conselleria d'Educació l'any 2024.

El projecte DONAVEU va nàixer d'una pregunta aparentment senzilla formulada per dues alumnes de quart d'ESO: per què sabem tan poc sobre la repressió que van patir les dones durant el franquisme? Aquesta inquietud no sorgia únicament del desconeixement

² Fundación CIVES: Itinerarios de Memoria Democrática. Los lugares de la Memoria. Lecciones de la experiencia educativa, Madrid, Fundación CIVES, 2024. Disponible a: https://fundacioncives.org/wp-content/uploads/2024/11/Itinerarios-2024-F_Cives-DEF-digital.pdf (consulta: 22 de juliol de 2026).

personal, sinó també de la constatació que els manuals escolars dedicaven molt poca atenció a una repressió específica que havia afectat milers de dones i que havia quedat pràcticament exclosa del relat escolar. Aquest punt de partida va convertir les alumnes en protagonistes d'un procés d'indagació real, en què la pregunta precedeix la resposta i el coneixement es construeix a partir de l'anàlisi crítica de les fonts.

El projecte s'articula com una investigació qualitativa pròpia del treball historiogràfic. Les alumnes deixen de ser consumidores d'informació per assumir el paper d'investigadores. La primera fase consisteix en una extensa revisió bibliogràfica i documental, que inclou obres acadèmiques, articles científics, documentals, podcasts, fonts primàries i materials didàctics. Paral·lelament, es construeix un sistema de registre bibliogràfic i un cronograma de treball que permet planificar totes les fases del projecte. Aquesta aproximació respon a una idea fonamental: abans d'emetre judicis sobre el passat cal comprendre'l a partir d'evidències contrastades.

L'experiència no es limita, però, a la documentació escrita. Un dels trets més singulars del projecte és la incorporació del treball de camp com a metodologia d'aprenentatge. Les alumnes visiten les exposicions dedicades a les fosses de Paterna, participen en activitats de la Biblioteca Humana, recorren el cementiri i el Terror de Paterna (València) durant una visita guiada amb arqueòlegs especialitzats en exhumacions i realitzen una ruta urbana sobre la repressió franquista contra les dones pels carrers de València. Aquestes experiències permeten transformar espais quotidians en espais de memòria i convertir els objectes, els paisatges i les restes materials en fonts històriques capaces de suscitar preguntes i emocions.

Una segona línia metodològica consisteix en l'obtenció de testimonis orals. Les alumnes preparen entrevistes semiestructurades tant a investigadors universitaris especialistes en memòria democràtica i didàctica com a familiars de persones represaliades. Aquest procés implica documentar-se prèviament, elaborar blocs temàtics, aprendre tècniques bàsiques d'entrevista, enregistrar les converses, transcriure-les literalment, codificar-les i analitzar-les mitjançant categories de significat. L'alumnat descobreix així que la història no és només un conjunt de dades, sinó també una construcció basada en testimonis, interpretacions i memòries diverses que cal contrastar críticament.

Paral·lelament, el projecte incorpora una dimensió de recerca educativa. Les alumnes elaboren i administren enquestes a altres estudiants de secundària per conèixer quin és el seu grau de coneixement sobre la repressió franquista contra les dones. L'anàlisi de les

respostes confirma una de les hipòtesis inicials: mentre la historiografia ha avançat notablement en aquest camp, aquests coneixements pràcticament no arriben a les aules. Aquesta constatació converteix la investigació en una eina per detectar una necessitat educativa real i justificar la intervenció didàctica posterior.

És precisament en aquest moment quan el projecte transcendeix la investigació acadèmica. L'objectiu no és únicament produir coneixement, sinó transferir-lo. A partir dels resultats obtinguts, les alumnes van dissenyar una situació d'aprenentatge destinada a quart d'ESO que sintetitza els continguts investigats i els converteix en activitats adaptades al context escolar. Com a resultat, la recerca va culminar amb la creació d'un recurs didàctic complet que es va implementar i avaluar en una aula real. La investigació es transforma així en innovació educativa i trenca la distància tradicional entre universitat i escola.

La implementació de la situació d'aprenentatge es va avaluar mitjançant una combinació d'instruments qualitius i quantitatius. Abans d'iniciar-la, l'alumnat va respondre una enquesta exploratòria que evidenciava un coneixement molt limitat sobre la repressió específica exercida contra les dones durant el franquisme i una escassa consciència del paper de la memòria democràtica en la construcció de la ciutadania. Després del desenvolupament de les activitats, una nova avaluació, complementada amb l'anàlisi del quadern de treball, les produccions de l'alumnat i una rúbrica d'autoavaluació contrastada pel professorat, va permetre constatar una millora significativa tant en els coneixements històrics com en la capacitat per interpretar documentació primària, identificar les diferents formes de repressió, comprendre el paper de les dones com a transmissores de la memòria i reflexionar sobre la necessitat de preservar els drets humans i els valors democràtics. Més enllà de l'assoliment de continguts, la intervenció va provocar un canvi en la percepció de l'alumnat, que va passar de considerar aquesta realitat pràcticament desconeguda a identificar-la com una part imprescindible de la història recent i de la memòria col·lectiva.

Tanmateix, el resultat més valuós del projecte no és el treball escrit ni els materials didàctics elaborats, sinó el procés de transformació personal experimentat per les investigadores. Al llarg de l'estudi, desenvolupen habilitats de cerca i selecció crítica d'informació, aprenen a dialogar amb investigadors i testimonis, adquireixen autonomia intel·lectual i comprenen que la història és una disciplina viva, estretament vinculada als problemes del present. La investigació deixa de ser un exercici escolar per convertir-se

en una experiència de ciutadania activa on, a més, es dona valor al paper de la memòria democràtica per a entendre el passat i construir una societat més respectuosa en el present amb els drets humans.

Aquesta visió de l'aprenentatge com a servei va fer que les alumnes es sentiren interpel·lades a seguir donant veu a les dones represaliades i van decidir de continuar el seu treball per a presentar-se i guanyar el segon premi de la 6a Edició "Premis Memòria a l'Escola" 2025 de la Diputació de València que tenia com a lema *Les dones: les primeres guardianes de la memòria democràtica*.

Reunides novament amb el tutor, van estudiar la possibilitat de fer un podcast però finalment es decantaren per fer una mena de teatre document teatralitzant l'entrevista semi-estructurada que havien realitzat. Amb aquesta obra, *El Pes del Silenci*, les alumnes volien fer de la memòria una eina per promoure els valors democràtics i la defensa dels drets humans a la societat actual. Però sobretot, considerant que la memòria no es pot entendre sense comptar i donar veu a totes les dones que van intentar recuperar els cossos, els objectes familiars i que, amb la seua perseverança, van mantindre viva la memòria dels seus familiars. I la van matindre viva durant diferents generacions.

L'obra, al costat de la veu directa de les entrevistades, introdueix escenes dramatitzades que recreen moments concrets de les seues vivències. Així, l'espectador no sols escolta el relat, sinó que el veu representat, amb tota la càrrega simbòlica i emocional que comporta.

Finalment, el curs 2025-26, l'alumnat d'Arts Escèniques de 4t d'ESO va assajar i representar aquesta obra teatral en diverses funcions dirigides tant a l'alumnat de l'institut com a la resta de la comunitat escolar, fent palès que el llenguatge teatral permet traslladar aquest coneixement mitjançant l'emoció, la representació artística i la participació col·lectiva. La memòria deixa així de romandre confinada en un projecte d'investigació per convertir-se en patrimoni compartit i experiència cultural. Aquest treball constata la força educativa que té la combinació del teatre amb la memòria quan s'enfoquen des de la vivència i el testimoni. L'aproximació al relat de les víctimes ens recorda que la memòria no és una assignatura del passat, sinó un deure del present.

Aquesta continuïtat exemplifica una concepció de l'aprenentatge basada en la transferència social del coneixement. L'alumnat no investiga únicament per obtenir una

qualificació, sinó per generar recursos útils, provocar preguntes i contribuir a preservar una memòria democràtica més inclusiva.

Finalment, com s'ha referit al principi, a partir del curs 2024-25 es va posar en marxa al nostre centre el batxillerat de recerca. Cada curs, es proposa a l'alumnat de 1r l'opció de dur a terme un treball voluntari al llarg del curs que els permet obtenir un punt extra en l'assignatura afi a la seua recerca i fins un punt extra en 2n de Batxillerat fent una defensa del seu projecte davant d'un tribunal.

En aquella edició, vaig tutoritzar les alumnes Irene Sáez i Silvia Tatay, les quals dugueren a terme l'experiència educativa DIFAMA sobre desinformació i immigració, un projecte desenvolupat per aquestes alumnes de 1er de Batxillerat i que va ser guardonat amb el tercer premi Sapiència d'investigació.

El projecte partia de l'objectiu d'analitzar com influeix la desinformació mediàtica en la construcció de la percepció social de la immigració entre la joventut. Per donar resposta a aquesta qüestió, les alumnes combinaren diferents metodologies pròpies de les ciències socials: revisió de literatura acadèmica sobre migracions i desinformació, anàlisi crítica del discurs mediàtic, estudi de dades demogràfiques i elaboració d'enquestes adreçades a joves sobre consum informatiu i percepcions respecte al fenomen migratori.

El darrer curs, 2025-26, l'alumne de 1r de Batxillerat, Joel Peñalver, ens va demanar la nostra ajuda per fer una recerca sobre una pregunta molt específica. A partir de la seua experiència personal, jove i músic que havia visitat el camp de concentració d'Auschwitz, l'alumne va descobrir l'existència d'una orquestra de presoners. La contradicció entre la barbàrie i la presència de la música va despertar un interrogant que es convertirà en el motor de tota la recerca: quina funció podia complir la música dins d'un sistema repressiu? Donada la llunyania del fenomen, es va suggerir que investigara sobre sistemes repressius més propers com el franquisme, fent que aquesta pregunta inicial, lluny de quedar restringida al cas nazi, el conduira progressivament cap a una perspectiva comparada que va incorporar els camps de concentració i les presons franquistes, culminant en l'estudi de la banda de música del penal de Sant Miquel dels Reis de València.

Com en altres projectes desenvolupats al centre, l'aprenentatge parteix, per tant, d'una pregunta oberta que l'alumnat ha de respondre mitjançant un procés real d'investigació. No es tracta de reproduir informació ja coneguda, sinó de construir coneixement propi a partir de fonts primàries, bibliografia especialitzada i testimonis directes. D'aquesta

manera, l'alumnat assumeix el paper de jove investigador i experimenta les diferents fases del treball historiogràfic. I així és com va prendre forma el projecte *REDEMPSONG: Música i repressió: Estudi de la banda de Sant Miquel dels Reis*.

L'estudi es va iniciar amb una extensa revisió bibliogràfica destinada a comprendre el context europeu dels totalitarismes i les diferents formes de repressió desenvolupades durant la primera meitat del segle XX. El projecte compara els sistemes de presons i camps de concentració del nazisme, el feixisme italià, l'estalinisme soviètic i el franquisme espanyol, mantenint la música com a eix conductor de l'anàlisi.

Una vegada construït aquest marc general, la investigació es desplaça cap al cas local. El penal de Sant Miquel dels Reis a València, antic convent desamortitzat, va ser una de les principals presons del franquisme al País Valencià, on entre 1939 i 1966 foren empresonats milers de presos polítics sotmesos a dures condicions de reclusió i repressió. Per obtenir-ne informació sobre els presoners, es va acompanyar l'alumne a consultar documentació conservada a l'Arxiu del Regne de València, i així analitzar els expedients penitenciaris dels músics que van formar part de la banda del centre. L'estudi detallat de cadascun dels expedients ha permès reconstruir les seues trajectòries vitals, conèixer les condemnes, els trasllats, les condicions de vida i el funcionament quotidià d'una agrupació musical integrada dins del sistema penitenciari franquista. La investigació deixa així de treballar amb dades abstractes per recuperar les històries personals de músics concrets que fins ara havien romàs pràcticament desconegudes.

Aquest treball documental es va complementar amb una tasca d'història oral. L'alumne va preparar i realitzar entrevistes semiestructurades a investigadors universitaris especialitzats en repressió franquista, patrimoni i memòria democràtica, així com a alguns dels familiars dels músics identificats als expedients. Aquesta doble mirada li ha permès contrastar la documentació oficial amb la memòria familiar i comprendre que els arxius expliquen només una part de la història. Les emocions, els records transmesos durant generacions i les experiències personals aporten una dimensió humana que completa el coneixement estrictament documental.

El procés dut a terme, per tant, novament ha suposat una construcció de coneixement però també ha implicar identificar persones, establir contactes amb les seues famílies, contrastar informació i contextualitzar cada biografia dins del sistema repressiu

franquista. La recerca passa de convertir-se en un espai de descoberta a un altre de reparació de la memòria.

La investigació, a més, ha possibilitat superar visions simplificadores sobre la música als espais de repressió. Les evidències obtingudes mostren que la música exercia una funció profundament ambivalent: instrument de propaganda i disciplina però també era un espai de resistència emocional, de solidaritat i de preservació de la identitat personal.

L'avaluació del projecte no s'ha centrat únicament en el treball escrit, sinó en tot el procés investigador. Es valora la capacitat per localitzar i interpretar fonts primàries, construir un marc historiogràfic sòlid, elaborar entrevistes, contrastar evidències i presentar conclusions fonamentades. En conseqüència, l'alumne desenvolupa competències pròpies de la recerca universitària: pensament crític, rigor metodològic, anàlisi documental i comunicació científica.

Tanmateix, el resultat més rellevant transcendeix l'àmbit estrictament acadèmic. La recuperació de les biografies dels músics empresonats retorna els seus noms i les seues històries a les famílies i al conjunt de la societat. Persones reduïdes durant dècades a un expedient administratiu recuperen la seua identitat gràcies al treball desenvolupat per l'alumnat. Aquesta dimensió reparadora converteix la investigació en una forma de servei públic i mostra als estudiants que la història pot contribuir activament a la construcció de la memòria democràtica.

Conclusions

Les experiències descrites, tot i abordar objectes d'estudi diferents, comparteixen una mateixa concepció de la investigació escolar com a eina per construir coneixement històric, transferir-lo a la societat i educar en memòria democràtica i drets humans. A partir d'aquestes experiències es poden extreure les següents conclusions:

Cada curs dediquem diverses sessions a reflexionar i avaluar els aprenentatges assolits mitjançant grups de discussió i qüestionaris d'autoavaluació. En primer lloc, es realitza un debat col·lectiu perquè l'alumnat compartisca quins coneixements ha assolit, quines dificultats ha trobat durant el procés investigador i quina percepció té sobre les experiències desenvolupades. Posteriorment, es completa un qüestionari d'autoavaluació

orientat a valorar fins a quin punt s'han desenvolupat competències vinculades al pensament històric, la cultura democràtica i la investigació.

D'aquestes sessions de cloenda hem après que si volem educar per la democràcia, la memòria històrica esdevé una eina molt efectiva per augmentar el respecte de les normes de convivència bàsica i, sobretot, per inculcar el respecte pels drets humans, la llibertat i la diversitat en l'alumnat. La memòria històrica, treballada amb rigor, empatia i sentit crític, permet al nostre alumnat entendre el passat, llegir el present i construir un futur més just i inclusiu.

En addició, les dades recollides al llarg d'aquests cursos permeten concloure que la investigació escolar constitueix una metodologia especialment eficaç per a l'ensenyament de la memòria democràtica. Per exemple, tant DONAVEU com REDEMPSONG, malgrat abordar objectes d'estudi diferents, comparteixen una mateixa estructura metodològica: parteixen d'una pregunta de recerca significativa, recorren al treball amb fonts primàries, bibliografia especialitzada, arxius i testimonis orals, contrasten les evidències obtingudes i culminen amb la transferència dels resultats a la comunitat educativa. Aquesta manera de treballar acostava l'alumnat als procediments propis de la investigació historiogràfica i el converteix en protagonista de la construcció del coneixement, superant el model tradicional basat en la mera transmissió d'informació.

Des d'un punt de vista educatiu, els grups de discussió i les autoavaluacions mostren que aquest plantejament metodològic basat en la combinació de l'aprenentatge grupal, la recerca i la problematització del passat afavoreix el desenvolupament de competències específiques de la disciplina històrica, com ara la interpretació crítica de fonts, l'empatia històrica, la comprensió de perspectives diverses, la contextualització dels processos històrics i la formulació de conclusions fonamentades. Paral·lelament, també contribueix al desenvolupament de competències transversals relacionades amb la cerca i selecció d'informació, la comunicació oral i escrita, el treball cooperatiu, l'autonomia personal i el rigor metodològic. L'alumnat manifesta que investigar a partir de preguntes reals incrementa la motivació, dona sentit als continguts curriculars i facilita una comprensió més profunda dels processos històrics.

Tanmateix, un dels resultats més rellevants és la capacitat d'aquests projectes per transcendir els límits de l'aula. Les investigacions no finalitzen amb un treball escrit, sinó

que es transformen en situacions d'aprenentatge, revistes digitals, exposicions, representacions teatrals, produccions audiovisuals o materials didàctics que retornen el coneixement generat a la comunitat educativa. D'aquesta manera, la investigació escolar deixa de tenir una finalitat exclusivament acadèmica i adquireix una dimensió de servei públic, contribuint a recuperar biografies oblidades, preservar el patrimoni memorial i generar nous recursos per a l'ensenyament de la història.

Aquest procés permet comprovar que la memòria democràtica esdevé una eina especialment efectiva per educar en drets humans. El contacte directe amb testimonis, espais de memòria, documentació original i històries personals facilita que l'alumnat compregui les conseqüències de la repressió, la vulneració dels drets fonamentals i la fragilitat dels sistemes democràtics. La memòria, treballada amb rigor, empatia i sentit crític, deixa així de presentar-se com un contingut exclusivament vinculat al passat i es converteix en un instrument per interpretar els problemes del present, fomentar el respecte per la diversitat i reforçar el compromís amb els valors democràtics.

Les valoracions expressades pel mateix alumnat confirmen aquesta percepció. Els estudiants assenyalen que aquesta metodologia els ha ajudat a desenvolupar una major sensibilitat envers la repressió i les vulneracions dels drets humans, a valorar més la democràcia actual i a comprendre la importància de preservar la memòria col·lectiva. Igualment, destaquen que el contacte amb investigadors, familiars, arxius i institucions els ha permès descobrir una manera diferent d'aprendre història, més crítica, participativa i connectada amb la realitat social.

En definitiva, aquesta comunicació ha volgut mostrar que la investigació escolar és molt més que una estratègia metodològica innovadora. Quan parteix de preguntes autèntiques, es fonamenta en un treball rigorós amb fonts històriques i incorpora la transferència social dels resultats, es converteix en una eina privilegiada per ensenyar memòria democràtica i drets humans. L'aula deixa així de ser únicament un espai de transmissió de coneixements per esdevenir un lloc de producció de coneixement històric, de compromís cívic i de construcció d'una ciutadania crítica, democràtica i conscient de la necessitat de preservar la memòria com a garantia de no repetició.

